

נעצי העברית במפת חיי

אני חווה את העברית בעיקר על דרך ההעדר. היא מה שאינו כאן, מה שהולך ונעשה העולם שלי עם עצמי, העולם של חדר הקריאה, ומה שאיני מצליחה לבטא. היא מה שאני מבקשת להעביר בתרגום, מה שאני מגמגמת על במות גדולות, היא מה שאיני מובנת. בזמן שנרדתי, ביתי נשרף.

מעדיפה את הבושה

בסוף הרצאה שנשאתי ב-JTS, מוסד ניו יורקי בעל היסטוריה יהודית מכובדת שכל חיי חלמתי להגיע אליו, הרגשתי תחושה מרירה של השפלה, כאילו כבוד האדם הפשוט ניטל ממני. כל שותפות הדרך שחשתי עם המוסד האקדמי הזה, ספינת הדגל של התנועה הקונסרבטיבית, התנפצה בתוך כבדות הלשון שלי. כאשר אני מדברת באנגלית באור הזרקורים, ניטלת ממני הרשות הפשוטה לעטות מסכה, הרשות להסתיר את מאמציי למשוך את הלב, להיות אלגנטית. המאמץ שלי מגושם וחשוף, ואני עייפה. לפני שלושה שבועות אמרתי לבן-זוגי, מספיק, זה קשה לי מדי, ואני כושלת, זה כמו לאחוז מכחול ביד שמאל ולצייר, איני יכולה עוד, ציוריי אינם יפים באופן הזה, ואני עייפה. קח אותי הביתה, ייבבתי, אני זקוקה לעברית ומתגעגעת. אבל בבוקר התעוררנו לחדשות השחורות של שבעה באוקטובר. מה את מעדיפה, הוא שאל, שטרוריסטים מהחמאס יחטפו את הבנות שלך, או לגמגם בקול רם מול כמה עשרות אנשים.

ההשפלה היא חלק מההגירה. והיא יומיומית. אני משלמת בריבית על כך שהוריי לא הושפלו מעולם, שהיו צברים ושהעברית שלהם הייתה מושלמת, שמעולם לא ידעתי שיש ארצות ושפות מלבד ישראל, ובילדותי לא יצאנו מהארץ. המפה שהצטיירה בראשי הייתה זעירה, וישראל מילאה את כולה. את ההרצאה ב-JTS סיימתי בפאפ של תחנת הרכבת, את ההשפלה רציתי להמיר, איך לא, בתשומת לב, שבעיניים כלשהן ישתקף דימוי נאה שלי. הזמנתי בירה וחיכיתי, אך אף שהנאשנות שלי הייתה כה גלויה, אף אחד לא ניגש. מאז שהגעתי לפה לא נוצר ולו בדל אינטימיות ביני ובין מישהו אחר. בעיות נושנות

התהפכו: איני יודעת למשוך בלשוני בשפה שאינה שפת הקודש, איני יודעת להתקרב. הרכבת לפילדלפיה הגיעה. הותרתי את הכוס חצי־מלאה וחזרתי לביתי. לבן־זוגי השבתי תשובה מאוחרת, כרגע אני מעדיפה את הבושה על פני הסכנה, אך דע שיש לכך מחירים, חלקים ממני אינם מוכנים, ולפעמים אני מתייאשת. בכל הגירה יש הורים המשלמים מחיר כדי לאפשר חיים חדשים לילדיהם. הפעם זו אני ההורה שילדיו צוחקים על המבטא שלו. אני משלמת את המחיר כדי שעולמות שלמים יפתחו בפני בנותיי.

מיום שבאנו לכאן, פעם בכמה שבועות אני מעירה אותו בבכי ומבקשת שישב אותי הביתה. הוא מלטף ושואל, לאיזה בית, אנחנו כאן אתך. ממרחק של כמה יבשות, איני יודעת למה אני מתגעגעת, לחול החם? לחברות שלי? לאחיותיי? ללשון? כשאני מתגעגעת, אני שומעת עיבוד של איה זהבי פייגלין לשיר La Isla Bonita. הביצוע הזה מזכיר לי את החום המושלם בחוף של הים התיכון, חום המגיע בערב, לאחר שהעור נצרב בשמש ובמלח, כשאת שותה בירה, כשגופך עוד ממשיך לנוע בקצב הגלים. אני יודעת מה עוד הוא מזכיר לי, כי שמעתי אותו אז בדרך הביתה, רגע לפני שהכול נשבר, ביום שבו אהבו אותי, ביום שבו הייתי מאושרת.

אבל את האהבה האכזרית ההיא השארתי מאחור. אני פוגשת פה ישראלים רבים, את כולם אני בוחנת. מה גרם להם לברוח לכאן, אף אחד לא מעמיד בינו ובין יקיריו אוקיינוס בלי סיבה, אין אושר שידחף אף אחד להגר, יש רק כאבים, כישלונות, בעיות כספיות, הורים קשים, מלחמות. איני מאמינה לאדם שאומר שיצא סתם כך, ואני מנסה לנחש. עכשיו כשאני רחוקה נותר ממנו צל בחלון, שאריות זיכרון. ארצות חוץ לארץ הן מעי הדג. וכולנו מורדמים פה, מוגנים. בורחים מן הנבואה. הוא מלטף אותי ואומר, אקח אותך לכל מקום שתרצי, רק תגידי לי לאן. אני עונה לו, הגעגועים נושכים את חלומותיי כשדים שאיני מצליחה לגרש.

להיות אמריקה

כאשר הגענו לכאן, הדבר הראשון שהגיע בדואר היה צ'ק מהוצאת ספרים על סיפור שפרסמתי ותורגם לאנגלית. בישראל הוצאות הספרים קורסות, וסופרים משלמים את עלויות ההדפסה. וכאן אני מקבלת מאתיים דולר, אף שאיני חשובה ואיני מוכרת. במונחים כלכליים, קוראי העברית מעטים מדי. בשנה האחרונה הבנתי יותר ויותר: גדלתי והוכשרתי בשפה שאין לה כיסים עמוקים, שפה אזוטריה במונחי שוק. העברית אינה משתלמת. ועם זאת, האם הייתי מוותרת עליה? כיצד לבטא את אהבתי לעברית מבלי לגלוש אל מחוזות הקייטש? לספר כיצד הייתי נוהגת לקרוא את ספר איוב ולעשות רשימה של מילים יחידאיות, שומרת עליהן כמעין אוסף פרטי ויקר ערך? שעד היום, גם אחרי שנים רבות של קריאה, אני סבורה שאין שירה טובה יותר משירת תהלים: "כְּמִים נִשְׁפָּכְתִּי וְהִתְפָּרְדוּ כָּל עֲצָמוֹתַי: הִיא לִפִּי כְּדוֹג נִמְס בְּתוֹךְ מַעֲי", מתנגן בי הפסוק מאז הטבח ברצועות עזה, מותיר באור חיוור את השירה המנסה להגיב לרגע הנוכחי. דימויי הנזילה מתארים במדויק את האופן שבו גופי מגיב לקריאת החדשות. גופניות נוכח אסון זקוקה למילים, והפסוק הזה מיטיב לתאר את הפירוק הגופני המוחלט הזה.

בימי המלחמה הנוראית הזו אני מרגישה כי קשה לדבר מרחוק וקשה לנחם. גם כוחן של עמדותיי הפוליטיות מוגבל מרחוק. העברית אינה ברית דמים, והיא אינה תנאי מספיק לדיבור. בישראל של אחרי שבעה באוקטובר, הסמכות של קול הדובר נקנית בשעות ממ"ד, בקרבה למעגל התופת. אני שותקת יותר מתמיד. המלחמה היא זמן שבו קרנה של השפה יורד. המעשים מדברים, והספרות מרכינה ראש.

"הישארו שם", כותבים לי חבריי מאז החלה ההפיכה המשפטית, וכעת, אחרי הטבח, ביתר שאת. אך כיצד אוכל להישאר במרחב שפות זרות, במרחב שבולל אותי, שמבלבל אותי, שמבולל אותי, מרחב שלא ידע את אמי ואת אבי, את ריח הזיעה ואת עקשנות הגרוניות, זו שאינה מסתלקת אף על פי שאני מנסה לחקות, מתרגלת את שרירי הלשון, מנסה th, מנסה קליל, מנסה נעים, מנסה בעיקר לא לספר, לא להעיק, לא להיות כישראלית המניחה את כל חייה על שולחן. להיות אמריקה, לשדר הצלחה וחוסן.

בשטעטל הפרוורי של פילדלפיה

בלילות, כישורי השפה שלי יורדים ואני שבה למרחב של קוצר לשוני. אני נתקעת כמעט בכל משפט, ומתנצלת בפני המארחים שהזמינו אותנו לארוחת ליל החג. המארחת אומרת לי שאולי יש קשר בין שקיעת השמש לפעילות המוחית. כך היא למדה מן הטיפול באָמָה. Sundown Syndrome, אני קוראת בגוגל במוצאי החג, הוא שמה של קבוצת התנהגויות, רגשות ומחשבות שאנשים הסובלים מאלצהיימר או דמנציה יכולים לחוות כשהשמש שוקעת. ההתנהגויות מתחילות או מחמירות סביב שקיעת השמש. מדוע המוח מושפע מקצבה של השמש, מדוע החושך היורד מחשיך את המחשבה, ולאן אנחנו חוזרים כשהשפה בוגדת בנו? כששוקעת בי השפה אני מנסה להבין מה צומח תחתיה, אם יש דיבור אלוהי שמפציע מעבר למילים, איזו מציאות קדומה שמפעפעת כשהמילים ייעלמו, אם יש איזו מילה חבויה בתוכי שמבקשת להתגשם. הרי חשבתי שבעולם שבו אין חציצה של השפה, הדברים קמים ומתגלים, חשבתי שגשים יפות עולות על אוכף, "ירכהן עירומות וקסוליהן נתונים בקרסוליות, ומיד לכשקרב לשם צעיר נוכרי הן מפילות אותו על גבי ערמות של שחת או של נסורת ולוחצות אותו בפטמות מזדקרות" (מתוך 'הערים הסמויות מעין' של איטלו קלווינו). כן, קיוויתי שמשוהו נהדר יפציע בהעדר התרמית של השפה.

אבל ככל שאני מצמידה את אוזני ללבי, איני מצליחה להבין לאן אני שוקעת ולאן אני שבה. כשהשפה בורחת מתוכי, לא מפציע מתוכי דבר-מה יפה. אני יושבת כילדה תמה וטיפשה על שפת המדרכה בשטעטל הפרוורי של פילדלפיה, זורקת אבנים אל הכביש, ומחפשת מזור מן השיניים שנשברו בי. אף אחד לא יכול לאהוב אותי בשפת נֶכֶר. ואני זקוקה לתחושה הזאת: להיות אהובה.

לאן אני שוקעת, לאן אני שבה? בביקור מולדת בישראל אני הולכת לרחוב עזה לאכול מרק קובה כשר (אני מתגעגעת לאפשרויות האוכל הכשר, ישראל זה קיבוץ של יהודים אחרי הכול). בעודי פוסעת במעלה הרחוב ראיתי הפגנה קטנה של כמה גברים. בקדמתה עמד איש עם זקן מפוזר, פרצוף מותש, לבוש בבגדים חסרי כל יופי, מזיע ומסריח. מראהו

העלה בי גל של געגועים אל אבי, שבדיוק פגשתי אחרי זמן רב. באמריקה אני רואה גברים רבים שמזכירים לי את אבי. לקח לי זמן לזהות שהגבר שאליו אני חשה גלים של אהדה הוא ברוך מרזל, וכי נערכת מולי הפגנה של "כהנא צדק". דגלים צהובים עם אגרופים, אווירה מתוחה. אבי אינו גזען ואינו ימני קיצוני. מדוע חשתי אל ברוך מרזל קרבה כזו? הרגש הזה הפחיד אותי מאוד. הפכתי בכך רבות במחשבתי. בקרב המתלבשים היפים של אמריקה, אני מרגישה זרה. רק אל מול החולצה המכופתרת המהוהה, אל מול הזקן, אל מול העייפות והקושי, הרגשתי בית.

מה זה בית

מה זה בית. וכיצד אחזור אל אבי. אבי רוצה אותי כפי שהייתי, כזו שלא עוזבת, כזו שמשחזרת את הדיבור האלוהי כפי שהוא. כזו שמשחזרת את הדיבור שלו. אבי אינו אוהב שינויים, והוא מבקש שאשמור על הבית, משום שהבית תמיד על סף אובדן. אני רוצה להיות הילדה הטובה של אבי ולשמור על הבית, אין בי טיפת מרדנות, אך מה אעשה והקולות היוצאים מפי לעיתים הם קול עֶשׂו. קולות יוצאים מפי משונים וללא הזמנה, כמו במחטף, גרוני מבקש לשיר שירי אהבה במקום לדבר דברי נחמה, במקום לעשות אמונה. בגלגול אחר אני מקרבת לבבות לעבודת ה', בגלגול הזה אני מקלקלת את הסדרים. אבי רואה אותי גלגול אחר. אמי מבכה את גלגולי הנוכחי. אבות ישורון דובר אליי מה קורה את מי שעוזב את הבית:

מה שְׁנוּגֵעַ מִי שְׁעוֹזֵב אֶת הַבַּיִת (וַיֵּאבֹד לְבַיִת הַבְּטָחוֹן הָעֶצְמִי)
הוא שׁוֹרֵף בַּיִת, זֶה נֶכֶן. אֵךְ אֶת הַגָּשֶׁר לְבַיִת לֹא שׁוֹרֵף.
הַגָּשֶׁר נֶחֱוֶץ לְעֵבֶר אֶל הַשָּׂרוֹף
שׁוֹב וְשׁוֹב.

הבית חסר ביטחון, מתנוודד, אמי מבוישת, אבי תולה בי עיניו, הם רוצים שאשוב לדיבור, אבל היכן הגשר והיכן סימני הדרך. נדמה לי כי ציפורים אכלו את פירורי הלחם שהותרתי, ואיני מוצאת את דרכי חזרה. הגשר אל ביתי אבוד. אני מסתכלת על הבית מעבר לגדה והוא שרוף.

"אֲנִי בָּא דֶּרֶךְ גָּשֶׁר מְלִים" כותב אבות, ואני קוראת אליו אילו מילים, וכיצד מילים הן גשר? איני מוצאת מילים לקשור כתרים לעשות קשרים. המילים מותירות אותי בודדה.

"לך-לך" ברורר

עכשיו אני חווה את העברית בעיקר על דרך ההעדר. היא מה שאינו כאן, מה שהולך ונעשה העולם שלי עם עצמי, העולם של חדר הקריאה, ומה שאיני מצליחה להביא לידי ביטוי. היא מה שאני מבקשת להעביר בתרגום, מה שאני מגמגמת על במות גדולות, היא מה שאיני מובנת. בזמן שנודתי, ביתי נשרף. תחושת הביטחון שלי נפגעה באופן

אנוש, נשים חוללו, ילדים פחדו וזעקו לחמלה, כעת לאנשים רבים אין בית. מפתה כל כך להירדם בירכתיים, איני מרגישה את הסערה. האם אני חוני ואתעורר עוד שבעים שנה כשיהיה מאוחר מדי? אני רוצה להתעורר ולשוב, אבל קרומי השינה עבים כל כך. כמה נעים להירדם בירכתיים, במיוחד כשהן בית גדול יותר, בית ספר טוב לילדים, פרוור שקט, בלי פיגועים, בלי סכסוך. איך אוכל לחיות במקום שבו אני כבדת פה ולשון.

האם אני אחזור הביתה? האם יחכו לי?

ואולי אין לאן לשוב, אולי בית הוא דבר שרוף, אולי ברגע העזיבה הדרכים משתבשות. אולי כמו אשת לוט, אי אפשר להביט לאחור, מי שמביט לאחור הופך לנציב מלח. אין לי אשליות. איני חושבת שהעברית תהיה לי בית בעת שביתי נשרף. אך היא כמו קוד מורס, צופן. אני שולחת איגרות מן הגולה, ובוודאי מיששו ימצא אותן.

בסיפור "פרידה מהצד המערבי העליון" של יובל יבנה, צבי וחיים הופכים את ניו יורק לעיר עברית: "בניו יורק שלהם לא היה סנטרל פארק, היה 'הגן המרכזי', ובמקום טיימס סקוור הייתה 'כיכר הזמן'. הווילג' היה 'הכפר' והיו 'הצד המזרחי התחתון' ו'הצד המזרחי העליון'." אני חושבת עליהם, על ההליכה, על המפה הנרקמת. אדם עברי מפרפר כדג ביבשה, הולך בכיכר הזמן, פונה לגן המרכזי ומחפש אוויר, הולך ומתייבש. אדם עברי הולך במפת ניו יורק, עושה "לך לך" ברוורס, לא מבין מהו הכיוון, ואיזו מפה מוליכה את צעדיו. לבי במזרח הופך להיות דרך חיים, פיצול תמידי, בין המקום ובין הלב. כל הגעגועים מתנקזים לכאב שבין השפתיים, והם מתבטאים באנחות משונות. השפה היא גם הסימפטום והיא גם הבעיה.

בלשון פשוטה בלי פלפולים אפשר לומר. אני נקרעת מגעגועים.

רשת קורי העכביש של העברית

יותר מדי זמן אנחנו כבולים למפות בקנה מידה מדעי, בזמן שברור שהמפות שאנחנו מרכיבים ברוחנו חזקות יותר ומוליכות את רגלינו באופן מאגי. הרי האנשים שאנחנו אוהבים הם נעצים במפות לבנו, והאנשים שאוהבים אותנו הם הערים הנפלאות ביותר שקיימות בעולם. מהרגע שעברנו לכאן נעוצים נעצי העברית במפת חיי, האנשים הקוראים את הספרים שאני קוראת, האנשים שאֵתם אוכל לדבר, הספריות שבהן אוכל למצוא מזור. כל אלה מרושתים על פני אמריקה כרשת קורי עכביש. דקיקה אך קיימת. כמה פעמים בשנה הם מהלכים אחרי החוטים, מרחרחים ומחפשים אחר השפה, נפגשים כמו נזירים היוצאים מן המערות, ימי חג והודיה. בימים הללו מוחלפים הרעיונות כמו בשוק, וכל אחד פורש את מרפולתו. יש כאלה שקוראים לאספות הללו כנסים, ועוטים ז'קטים מעונבים. אני ראיתי את מבטי העלייה לרגל, וראיתי את הרעב והרזון.

"באֶרְסִילִיָּה, על מנת למסד את היחסים עליהם מושתתים חיי־העיר, מותחים התושבים חוטים בין קרנות הבתים; חוטים לבנים או שחורים, אפורים או שחורים-לבנים – לפי מה שהם מסמנים; קשרי דם, מסחר, סמכות או ייצוג. כאשר החוטים מתרבים עד ששוב לא ניתן לעבור ביניהם, נוטשים תושבי העיר את בתיהם [...] הם חוזרים ובונים את ארסיליה במקום אחר. הם טווים בחוטים בתבנית דומה, שרוצים היו שתהיה מורכבת יותר ובו בזמן

גם סדורה יותר מקודמתה. אחר כך הם נוטשים אותה ונוטלים את בתיהם ואת עצמם למקום רחוק עוד יותר" (הערים הסמויות מעין').
אנחנו מקימים את המפה של השפה גם במקומות הנידחים ביותר. החוטים הם שמעידים על כך.